

Chronicon

GENERALIA

Abbas Generalis

1. — Les allocutions que de l'Abbé général Marcel van de Ven a tenues pendant le Chapitre général, ont été rassemblées et publiées:

«Allocutions de l'Abbé Général Mgr Marcel van de Ven au Chapitre Général de Steinfeld du 15 au 31 juillet 1988» éditées par la Tipografia poliglotta della Pontificia Università Gregoriana.

«Toespraken van de Abt-generaal Mgr Dr. M.L. van de Ven. Generaal Kapittel te Steinfeld. 17 tot 31 juli 1988. Uitgegeven door de zorgen van de Zusters van Sint-Catharinadal van Oosterhout».

On y trouve des notices importantes pour l'histoire actuelle de l'Ordre:

— L'Ordre de Prémontré vingt ans après le Chapitre du Renouveau de 1968.

— Les décisions du Définitoire de l'Ordre.

— Les événements importants dans l'Ordre de Prémontré depuis le chapitre général de 1982.

— Les nouvelles fondations.

— La maison généralice et le Collège de Rome.

En tout un aperçu général de la vie prémontrée de notre époque.

On peut se procurer ces éditions dans la Maison Généralice

27 Viale Giotto

00153 Roma

(D.D.C.)

Artes et scientiae

2. — Elisabeth PLOUVIER, *La Flore de Prémontré. Une présentation des orchidées*, dans *Actes officiels du 13me colloque du Centre des Études et Recherches Prémontrées*, Bois-Seigneur-Isaac, 1987, p. 63-72. (L.V.D.)

3. — Aline DEBERT, *De quelques prémontrés «hommes de science» et précurseurs* dans *Actes officiels du 13me colloque du Centre des Études et Recherches Prémontrées*, Bois-Seigneur-Isaac, 1987, p. 73-78. L'auteur donne des bibliographies concernant Johann Zahn (1641-1707), religieux d'Oberzell, Procope Divisch, de Louka, François Placet (Bellozane), Alois-Martin David (Tepl), Adalbert-Wenceslas de Kunesch (Tepl), Ladislaus Joseph Jandera (Strahov). (L.V.D.)

Centre d'Études et de Recherches prémontrées

4. — *Colloque Laon 1988*

Le vendredi 30 septembre 1988 aux Archives Départementales de l'Aisne à Laon en présence des membres du C.E.R.P. arrivés de

Belgique, d'Allemagne, des Pays-Bas et des quatre coins de la France, des personnalités de Laon, de la presse, et de quelques membres des sociétés savantes, Cécile Souchon, Directeur des Archives départementales de l'Aisne et secrétaire adjointe du CERP, présentait une exposition intitulée « *Agriculture et économie chez les Prémontrés dans l'Aisne* ». Huit vitrines étalaient sous nos yeux émerveillés les chartes originales attestant de l'installation de l'abbaye de Prémontré, prêtées pour l'occasion par la Société historique et archéologique de Soissons (ces chartes scellées lui furent données par M. Deviolaine l'un des acquéreurs de Prémontré au XIXe siècle), des plans-terriers et cartulaires de Vermand et du Mont-Saint-Martin, des documents de gestion domaniale (baux de moulins, de vignes, de fours à chaux, de bois ...) provenant de Saint-Martin de Laon, de Cuissy, de Bucilly, du Val-Chrézien ...

Le plantureux dîner offert dans les locaux administratifs voisins réunissait les participants, obligés de gagner la Maison Sainte-Croix à Belleu près de Soissons (à une quarantaine de km de Laon) à la suite de l'effaïssement du château de Merlieux, primitivement retenu pour l'hébergement.

Le lendemain samedi 1er octobre s'ouvrait devant 65 personnes la 14ème Assemblée Générale du CERP, sous la présidence du R.P. François Petit. Trois nouveaux adhérents (MM. Lalanne, Brunel et Janssens) étaient présents. On a débattu du changement du bureau, enregistré au J.O. le 22 août 1988, ainsi que du transfert du siège social au domicile de la secrétaire, et de celui du compte de l'Association au domicile du nouveau trésorier. Il a été décidé de faire un rapport financier courant sur l'année civile et non plus sur l'année scolaire.

On a évoqué les problèmes de l'impression, de la diffusion et des stocks des Actes des colloques, des sympathisants (nombreux) et des cotisants (moins nombreux), de la demande éventuelle de subvention. L'Assemblée Générale, après plusieurs propositions (Sarrance, Frigolet, Pont-à-Mousson retenu pour 1900 ...) s'est prononcée pour le Mont-Sainte-Odile en Alsace comme lieu du prochain colloque (6-7-8 octobre 1989, dates confirmées) avec pour thème: « Les Prémontrés et la Révolution française ».

À dix heures s'ouvrait le colloque public sur le thème « *Agriculture et économie chez les Prémontrés* » qui connut un succès certain puisqu'on compta plus de 80 participants. Encadrées par deux exposés d'introduction, brève, et de conclusion, dense, du Président F. Petit, 8 communications se succédèrent, qui couvraient les périodes chronologiques du XIIème au XIXème siècle. L'exposé d'Alain Saint-Denis sur « *Les aspects urbains du temporel de Saint-Martin de Laon aux XII-XIIIème siècles* » connut un vif succès auprès des Laonnois, au premier rang desquels leur maire!

Une visite de l'abbaye de Prémontré conduite par Martine Plouvier concluait cette journée, qui s'achevait pour nombre de participants par un beau concert en la cathédrale de Laon.

À Saint-Martin de Laon le dimanche 2 octobre, une messe présidée

par le R.P. Gildas, abbé de Mondaye, fut concélébrée par huit pères prémontrés et prêtres ou responsables du clergé Laonnois, le Doyen Nicolas et l'abbé Bureau, devant une assistance nombreuse, qui chanta avec plusieurs choristes de l'Ensemble Vocal de Laon l'hymne à saint Norbert.

À l'issue de la messe, église et bâtiments conventuels de Saint-Martin, aujourd'hui hôpital et bibliothèque municipale, furent présentés par Martine Plouvier, tandis que Jean Lefèbre, bibliothécaire, commentait l'exposition de manuscrits et ouvrages prémontrés qu'il avait préparée pour les congressistes.

Après un repas de fête à l'hôtel de la Bannière, l'autocar réservé attendait les amateurs de visites des lieux prémontrés. Première station: Braine. Michelle Steger guidait le groupe dans l'église Saint-Yved et autour du logis abbatial, propriété de la famille Fournier aujourd'hui. Le retard pris ne permit pas de se rendre à la ferme d'En-haut dépendant de l'abbaye de Valsery. Deuxième station: Villers-Cotterêts. Le logis abbatial affecté à l'hôtel de ville de Villers-Cotterêts fut aimablement ouvert par les services municipaux. Chacun put y admirer la distribution des pièces autour du bel escalier à rampe de fer forgé, dans ce bijou du XVIIIème s. L'Église, paroissiale, ne recèle plus de mobilier prémontré mais doit sa richesse à celui de l'ancienne chartreuse de Bourgfontaine, peu éloignée de Villers. Troisième station: Lieu-Restauré (Oise): visite conduite sous la ferme houlette de Jean-Luc François qui, avec son équipe, sauve cette abbaye d'une ruine menaçante. Il offrit un pot de l'amitié dans le petit musée attenant, avant que l'autocar ne regagne Belleu puis Laon, où les participants à ces bonnes journées se séparèrent. (M.P.)

Norbertus

5. — *Norbert von Xanten. Adliger, Ordensstifter, Kirchenfürst*, hg. von Kaspar ELM, Köln, 1984, Wienand Verlag, in-8°, 357 S., zahlreiche Abb., 1 Karte, DM 48. Besprechung in *Deutsches Archiv*, 1988, 44, Heft 1, S. 287. (W.M.G.)

6. — De notitie over de iconografie van Norbert in de derde uitgave van het klassieke werk van Joseph BRAUN, *Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst*, Berlin (Gebr. Mann Verlag), 1988, in-4°, kol. 555-558, behoudt haar nut als opsomming van een aantal afbeeldingen, doch is uiteraard niet meer aangepast aan de moderne stand der wetenschap. (W.M.G.)

PARTICULARIA

Antwerpen Sint-Michielsabdij

7. — OVERGAAUW, E.A., *Textes hagiographiques et d'histoire monastique dans un manuscrit originaire de Saint-Sauveur d'Anvers* (Paris,

B.N. Lat. 10886), in *Cîteaux*, 39 (1988) 79-97. Uit de uitvoerige beschrijving van dit in 1527 geschreven handschrift blijkt dat het later toebehoorde aan de Sint-Michielsabdij te Antwerpen (p. 81). Bovendien bevat het ook inlichtingen over deze gemeenschap, nl. fol. 92^r-93^r: een abtenlijst vanaf het begin tot 1527; fol. 93^r-97^r: een lijst met religieuzen van het klooster vanaf 1343 tot in de zestiende eeuw; fol. 97^r-v: een chronologische lijst van de stichting van enkele religieuze orden en norbertijnenkloosters; fol. 97^v-102^r: grafschriften van de abten van Sint-Michiel — op vier na werden deze reeds gepubliceerd —; fol. 102^v-103^r: grafschriften van Jan de Clerck, Filips de Goede en een anoniem grafschrift; fol. 103^r: de namen van de abten van Sint-Michiel tot 1452 in chronologische volgorde, in versvorm; fol. 103^r-104^r: annalen in versvorm over diverse gebeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de dertiende tot vijftiende eeuw, in het Latijn, met ook enkele nederlandstalige verzen (p. 84-85). (H.J.)

8. — Alard Terlinck, abt van Sint-Michiels (1413-1452) komt een tiental keren voor tussen 1417 en 1425 in de inventaris van A. Verkooren, aangehaald s.v. *Averbode*, *Index s.v. Terlinck*. Hij verschijnt er als gezant en raadsheer van de hertogen Jan IV en Filips van Saint-Pol. (W.M.G.)

9. — Brieven en inventarissen van bezittingen opgemaakt bij gelegenheid van de sekwestratie van Sint-Michiels in 1789, vindt men in de documenten beschreven in de inventaris van E. Aerts, vermeld s.v. *Averbode*, nrs. 2846-2851. (W.M.G.)

10. — *De Sint-Michielsabdij te Antwerpen. Iconografische tentoonstelling*, 1124-1830, Samenstelling K.J. VANDER EYKEN, O. Praem.

Antwerpen, Sint-Michielskerk, 17 september-2 oktober 1988.

Catalogus, 115 p.

Op zoek naar de overgebleven levenstekens van de verwoeste abdij, heeft K.J. Vander Eyken het resultaat van zijn speurwerk in deze tentoonstelling samengebracht en in de begeleidende catalogus beschreven.

Het tentoongestelde werd in 16 rubrieken opgedeeld:

1. Historisch iconografische chronologie. 2. Chronologie van de Vestingswerken in verband met de S.- Michielsabdij (de bouw van het Spaans bolwerk 1567-1571). 3. Stichtingsoorkonden. 4. Wapenschilden en zegels van de Sint-Michielsabdij. 5. Sint-Norbertus en Waltman, eerste abt van de Sint-Michielsabdij in de Antwerpse prentkunst. 6. De abdijgebouwen in de 15de en 16de eeuw. 7. De abdijgebouwen in de 17de en 18de eeuw. 8. De abdijkerk van Sint-Michiels te Antwerpen. 9. Portretten en Wapenschilden van de abten. 10. Schilderijen uit het abtskwartier — Kunstvoorwerpen uit de Sint-Michielsabdij — Varia. 11. Iconografie van de Sint-Michielsabdij na 1796. 12. Het Prelaatshof op de Beerschot. — Het Huis ter List — Monnikenhof — Refugehuis te

Brussel. 13. De parochies van de Sint-Michielsabdij. 14. De 'Caertboeken'. 15. Plan van het nobertinessenklooster van het H. Sacrament. 16. De grafstenen van de Sint-Michielsabdij in de O.L. Vrouwkathedraal te Antwerpen. (L.V.D.)

11. — In de Deelcatalogus van het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen: *Schilderijen uit de 18de eeuw* van de hand van Mevr. Y. MOREL-DECKERS, 1988, worden een aantal schilderijen beschreven uit het fonds van het museum die afkomstig zijn uit de vroegere Sint-Michielsabdij of waarop de abt staat afgebeeld:

Cornelis Jozef d'Heur (1707-1762): Wapenschild van de St. Michielsabdij (inv. nr. 117); supra-porte in grisaille. — De Voorzichtigheid (inv. nr. 119) — De Gerechtigheid (inv. nr. 120) — De Kracht (inv. nr. 121). Jan Jozef Horemans I: Ontvangst van de abt van Sint-Michiels door de leden van de schermersgilde (inv. nr. 200), prelaat J.J. van der Boven (1738-1748) staat op dit doek afgebeeld samen met een medebroeder. Frans Xaveer Hendrik Verbeeck (1686-1735): De Schermersgilde ontvangt J. Vermoelen abt van Sint-Michiels (inv. nr. 487). (L.V.D.)

Arnsberg

12. — Im Rahmen der 750-Jahrfeier veranstaltete die Stadt Arnsberg im Sauerland-Museum vom 21. August bis 18. September 1988 die Ausstellung 'Arnsbergs alte Schriften'. Die Ausstellung gab einen Überblick über die Handschriften und Bücher des Klosters Wedinghausen und der Bibliothek des Gymnasiums Laurentianum, das dem Kloster bis zur Säkularisation 1803 angeschlossen war. Zur Ergänzung der Ausstellung wurden Paramente und liturgische Geräte aus dem Kloster Wedinghausen gezeigt. Mehrere der gezeigten mittelalterlichen Prachthandschriften befinden sich heute in der hessischen Landes- und Hochschulbibliothek Darmstadt. Im Strobel-Verlag Arnsberg erschien anlässlich der Ausstellung das von der Stadt Arnsberg herausgegebene, 96 Seiten umfassende Buch 'Arnsbergs alte Schriften', das Beiträge verschiedener Autoren enthält, unter anderem: Klosterbibliotheken im kölnischen Westfalen, Auf den Spuren der Wedinghauser Klosterbibliothek, Die Bestände der Klosterbibliothek Wedinghausen und ihr Verbleib, Die Rekonstruktion der historischen Schulbibliothek des Gymnasiums Laurentianum, Richard von Arnsberg († um 1190) und die «Schwarze Hand», Klosterschreiber Ludovicus von Wedinghausen (1210/36) und die Thidreksaga. (L.H.)

13. — Norbert HÖING, *Die Schauspiele am Klostergymnasium «Norberto-Laurentianum» zu Wedinghausen im 17. und 18. Jahrhundert*, in: *Westfälische Zeitschrift*, 138 (1988), S. 231-278. Seit der Gründung des Klostergymnasiums der Prämonstratenser im Jahre 1643 wurde alljährlich ein Schauspiel in deutscher Sprache zur Aufführung gebracht. Höing berichtet über die Inhalte dieser durchweg selbst geschriebenen

Schauspiele, den Ort der Aufführung, die Art der Darbietung und die Bedeutung in der Arnsberger Gesellschaft. (L.H.)

Averbode

14. — JANSSENS Herman, *De premonstratenzer abdij van Averbode. Ontstaan en vroegste ontwikkeling (1134-1190)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1988. Promotor: Prof. Dr. D. Verhelst.

Alhoewel van de premonstratenzer abdij Averbode, ook voor de vroegste periode veel archiefmateriaal bewaard is, ontbreekt tot nu toe een wetenschappelijke studie over de middeleeuwse geschiedenis van de abdij. Deze verhandeling wil een eerste bijdrage zijn om die leemte te vullen.

Veruit de voornaamste bronnen zijn de twaalfde-eeuwse akten, de meeste in origineel bewaard, enkele andere in oude *cartularia*. Aanvullende bronnen zijn de even oude ordesstatuten, het *necrologium* van de abdij en de zeventiende-eeuwse kaartboeken.

Tijdens het onderzoek werd de kritische studie van de bronnen niet uit de weg gegaan. Opdat het niet bij een diplomatische studie zou blijven, werd uiteindelijk voor een compromis gekozen: behalve de vier oorkonden m.b.t. de stichting van de abdij, worden enkel de vervalste oorkonden expliciet besproken. De stichtingsoorkonde van de graaf van Loon blijkt vals. De echtheid van andere bijna gelijktijdige oorkonden brengt de traditionele stichtingsdatum 1134-1135 niet in het gedrang. Andere vervalsingen betreffen oorkonden i.v.m. Bolderberg, Hechtel, Koersel, Sterksel en de algemene bevestigingsoorkonde door Filips, aartsbisschop van Keulen (1185). Van de enige literaire bron over de stichting, de *vita* van de eerste abt, was reeds lang bewezen dat ze een vervalsing is.

Het tweede hoofdstuk schetst de algemene religieuze en politieke structuren rond de abdij, nl. het bisdom Luik, de opkomende vorstendommen Brabant en Loon, de plaatselijke heren van Aarschot en van Diest en de abdij van Sint-Truiden, grondeigenaar van de plaats van de stichting. Nadien wordt een beeld geschetst van de opkomende orde van Prémontré.

Het derde hoofdstuk bespreekt eerst de stichting van de abdij, waarna de domeinvorming volgt op de verschillende plaatsen waar de abdij bezit verwerft. Dit is in de buurt van de abdij maar ook in Waals-Brabant, de Maasvallei, Zuid-Limburg, Noord-Brabant en nabij Mechelen, m.a.w. zowel in Brabant als in Loon. Sommige van deze domeinen werden door conversen uitgebate *curiae*, van andere is dit minder duidelijk.

Alle uit de bronnen gekende twaalfde-eeuwse leden van de abdij worden in het vierde hoofdstuk bijeengebracht. De eerste twee abten komen regelmatig voor in de oorkonden. De gewone abbdijleden zeer zelden. Hier wordt ook even naar de conversen verwezen evenals naar de situatie van de zusters in het oorspronkelijke dubbelklooster en hun verwijdering hieruit.

Tenslotte worden de bekende gegevens over de twaalfde-eeuwse kerk en het zgn. *evangelarium* van Averbode bijeengebracht. (H.J.)

15. — Jan de Molnere (*Multor*), abt van Averbode (1394-1422) was aanwezig op de vergadering van de Staten van Brabant te Brussel op 28 november 1420 en zijn naam (*Multoris*) komt eveneens voor op de voetplooï van een oorkonde van 1 augustus 1417, zie A. VERKOOREN, *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse*, IIIe partie, tome IV (1415-1427), *Introduction et tables* par A. GRAFFART, Brussel (Algemeen Rijksarchief) 1988, nrs. 9476 en 9878. (W.M.G.)

16. — BEYENS, Hans, *Vorst in de Kempen (877-1567)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1988, XIV-259 p. Een studie over deze voormalige gemeente in de middeleeuwen. Het patronaatsrecht van de kerk en de tienden kwamen in 1320-1322 aan de abdij van Averbode. Tot vandaag wordt de hoofdparochie ononderbroken bediend door norbertijnen van Averbode. Het klooster van Gempe verkreeg in 1290 goederen te Vorst, de abdij van Tongerlo vanaf 1295 (H.J.).

17. — BRESSELEERS, L.J., *De Sakristievleugel van de Abdij Averbode*, Averbode, 1988, 107 p. Een gedetailleerde beschrijving van buitenzijde en vertrekken van de achttiende-eeuwse oostvleugel van de abdij, waarin o.a. de kapittelzaal en de sakristie gelegen zijn (H.J.).

18. — MERTENS, J., *Een recept voor goede inkt (Averbode, 18de eeuw)*, in *Ons Heem*, 42 (1988) 216. Tekstuitgave uit AVERBODE, ABDIJ-ARCHIEF, I, liasse 83 (H.J.).

19. — GERITS, J., *In memoriam I.S. Vanderwaeren (1904-1987)*, in *Ons Heem*, 42 (1988) 231-232. Met nadruk op I.S.V. als beoefenaar van plaatselijke geschiedschrijving (H.J.).

20. — NISSEN, Peter J.A., *De zaligspreking van de lach*, in CLAES, Ernest, *Dit is de sproken van Broederke Valentijn*, Tielt, 1988, p. 6-21. De auteur betoogt dat broeder Laurentius Langen (1876-1925) als model diende bij dit verhaal dat zich afspeelt in de abdij van Averbode. Claes heeft echter helemaal geen gelijkend portret willen schilderen, wel een eigen schepping gecreëerd, vertrekkend van een bestaande figuur. Deze uitgave wordt geïllustreerd met mooie tekeningen van Koen De Frenne, geïnspireerd op foto's uit het abdijinterieur (H.J.).

21. — MERTENS, J., *Historisch-Naamkundige studie van Deurne in de Zuiderkempen, Brabantse gemeente en Luikse parochie*, (*Lokaal-historische publikaties*. Dl. 2), Hechtel-Eksel en Deurne, 1988, 303 p. en kaart. Gedurende het hele *Ancien Régime* was de Brabantse gemeente Deurne (nu gem. Diest) een deel van de Loonse en dus Luikse parochie

Tessenderlo, bediend door de abdij van Averbode. Tevens bezat de abdij in dit gebied heelwat goederen met twee hoeven, evenals het jachtrecht. Het kerkelijk verleden over de periode 1614-1842 wordt in deze studie uitvoerig behandeld (p. 23-58). Voor het opsporen van de oude toponiemen werd grondig gebruik gemaakt van het abdijsarchief, bewaard in Averbode en in Brussel. Af en toe worden hierbij elementen uit de economische abdijschiedenis aangehaald (H.J.).

22. — JACQUES, Emile, *Geschiedenis van de parochie Hechtel (Limburg)*, Brussel, z.j. (1988). Dit is een heruitgave van IDEM, *Bijdrage tot de geschiedenis van de parochie Hechtel*, in *Het oude Land van Loon*, 16 (1961) 339-397 en 17 (1962) 33-101; IDEM, *Sint-Marcoenviering te Hechtel*, in *Limburg*, 36 (1957) 172-180, met andere illustraties; IDEM, *Augustinus van Boterdael. Pastoor van Hechtel, geschiedschrijver en dichter (1702-1777)*, in *Album Dr. M. Bussels*, Hasselt, 1967, p. 367-376 (cfr. *APraem.*, 44 (1968) 155); GRAUWELS, J., *De aartsdiakenale visitaties van het dekenaat Beringen (1646-1726)*. Hechtel, in *Het oude Land van Loon*, 32 (1977) 33 en 77-83 (cfr. *APraem.*, 57 (1981) 133) en GERITS, Trudo J., *Bouw van een nieuwe kapel bij de kloosterhoeve van Spikelspade-Hechtel in de XVIIe eeuw*, in *Limburg*, 48 (1969) 49-59. De laatste bladzijde vermeldt nog enkele bibliografische inlichtingen. Averbode verwierf in 1337 gedeeltelijk het begevingrecht van de parochie. Vanaf 1382 tot 1822 waren medebroeders aldaar pastoor. Bovendien had de abdij hier reeds bezittingen sinds het einde van de twaalfde eeuw. De Sint-Marcoenviering begon in 1707 toen pastoor Waltman de Cocq (1659-1725) relieken van de heilige had verworven (H.J.).

23. — De catalogus van de tentoonstelling «Zilver uit de gouden eeuw van Antwerpen», gehouden van nov. 1988 tot jan. 1989 in het Rockoxhuis te Antwerpen, geeft meerdere stukken kerkzilver van de abdij, voorzien van foto en beschrijving.

— Nr. 3: een miskelk uit de kerk van Zutendaal, gedateerd 1513/14, vervaardigd door een anoniem meester in opdracht van de abt van Averbode.

— Nr. 27: een rijk peisbord, gedateerd 1552 en vervaardigd door Reyner van Jaersvelt voor de abt van Averbode, in 1580 verkocht en uiteindelijk terecht gekomen in de Hofkirche van Innsbruck.

— Nr. 28: een reliekkruis van dezelfde Antwerpse edelsmid, gedateerd 1556 en gemaakt voor en bewaard in de Abdij.

— Nr. 29: een miskelk met pateen, ook van de hand van Reyner van Jaersvelt, gedateerd 1562/67, gemaakt voor Averbode.

— Nr. 44: een rijk abtskruis, gedateerd 1562 en vervaardigd door Hieronymus Jacobs voor Averbode; thans in origineel in het Kunstgewerbemuseum te Berlijn en in kopie te Averbode.

Bij deze grote inzending vermelden we ook onder nr. 18 een tot chrismatorium omgebouwde knoop van kromstaf met 5 beeldjes o.a. van Norbertus. Het merkwaardig stuk, gedateerd op ca. 1550 en

ongemerkt, is bezit van de kerk van O.L. Vrouw-ten-Predikheren te Leuven, wordt bewaard in het Stedelijk Museum aldaar, en is waarschijnlijk afkomstig van een der Vlaamse Norbertijner abdijen. (H.V.B.)

24. — Over de sekwestratie van Averbode in 1789 vindt men slechts weinig in de inventaris van E. AERTS, *Administratieve Briefwisseling van de Hervormde Rekenkamer (1787-1789)*, Brussel (Algemeen Rijksarchief) 1988, nrs. 2826 en 2858. Over de materiële toestand van de andere Brabantse abdijen bleef in ditzelfde fonds veel meer bewaard, vooral voor Dielegem, Tongerlo, Sint-Michiels en Heilisssem. Een artikel daarover van de hand van de auteur van de inventaris zal volgend jaar in dit tijdschrift verschijnen. (W.M.G.)

25. — DEWINTER, J., *Het reliëfschrijn van de H. Ermelindis te Meldert*, in *Oost-Brabant*, 24 (1987) 56-68.

GERITS, J., *Nogmaals het St.-Ermelindisschrijn te Meldert*, in *Oost-Brabant*, 24 (1987) 142-144. De auteur geeft een volledige beschrijving van het kunstwerk. Hij meent dat het schrijn oorspronkelijk een andere bestemming had en in 1236 als Ermelindisschrijn in gebruik genomen werd. (Cfr. *APraem.*, 64 (1988) 372, nr. 87). (H.J.)

26. — BROUWERS, J., *Bouw van een nieuwe kerk in Brustem in 1769*, in *Limburg*, 67 (1988) 11-13. Dit gebeurde door de tiendheffers van die plaats, de abten van Sint-Truiden en van Averbode, nadat een overeenkomst was gesloten met de gemeentenaren. Brustem werd vanaf de dertiende eeuw bediend door Averbode. (H.J.)

27. — STEVAUX, K., *In memoriam Irenaeus Silvain Louis Vanderwaeren o. praem.*, in *Oost-Brabant*, 24 (1987) 125-130. Een mooi *in memoriam* voor deze medebroeder (1904-1987), welke naast zijn pastorale taken vele artikels schreef over de geschiedenis van het Hageland. Het artikel eindigt met een bibliografie van I. Vanderwaeren. (H.J.)

28. — VERSTREKEN, Frans (ed.), *Tussen Demer en Nete. Jaarboek 1988 van het Felix Timmermans-genootschap*, Lier, 1988. Dit jaarboek handelt voornamelijk over het boek *Ik zag Cecilia komen* (1938). Hierbij wordt ook de abdij van Averbode en de omgeving ervan vermeld, waar Timmermans (1886-1947) zijn verhaal situeerde. Ook zijn vriendschappelijke relatie met E. Claes (1885-1968), verteller over het Hageland en de abdij, wordt besproken. (H.J.)

29. — VAN WESTERHOVEN, Jan, *De geschiedenis van de Nederlandse provincie van de Congregatie der heilige Harten 1923-1983*. Dl. 11: *Ons werk in Brazilië 1925-1950*, Valkenburg, 1987.

Vóór de vestiging in Brazilië verkreeg de congregatie ruime inlichtingen van abt-generaal G. Crets (1858-1944) en procurator-generaal H. Noots (1881-1967) (p. 13). Bij hun aankomst in het land werden de stichters

van de nieuwe missie goed opgevangen door de norbertijnen in het college te Petropolis (p. 18-21).

30. — VAN DEN ABBEELE, Paul, *Foto's*, s.l., 1988. Mooie foto's van E. Claes (schrijver, 1885-1968) te Averbode met J.B. Valvekens (secretaris van *Analecta praemonstratensia*, 1902-1983) en M. Dijkmans (missionaris in Brazilië, 1901-1976) (foto uit 1950) en van abt K. Stappers (1922) met minister R. De Backer (foto uit 1977).

31. — SIMONS, Ludo, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*. Dl. 2: *De twintigste eeuw*, Tielt, 1987. De *Sint-Norbertus Boekhandel* (eind jaren '20-1963) van de abdij van Tongerlo wordt kort besproken. Uitgebreider volgt dan de *Goede Pers / Altiora* van de abdij Averbode. Zowel het gamma van de kindertijdschriften (*GP-Uitgaven*), uitgebouwd o.l.v. cfr. D. De Kesel, als het boekenfonds van uitgeverij *Altiora*, met de directeurs cfrs. G.J. Volkaerts en T.G. Secuianu, worden er voorgesteld (p. 133-135). (H.J.)

Berne

32. — De catalogus van de tentoonstelling «Zilver uit de gouden eeuw van Antwerpen», gehouden van nov. 1988 tot jan. 1989 in het Rockoxhuis in Antwerpen, geeft onder nr. 17 foto een beschrijving van de krul van de kromstaf van Coenraet van Malsen, abt van Berne, gedateerd op 1536/37 en vervaardigd door Joris Weijers voor de abdij. (H.V.B.)

33. — In zijn bijdrage *Studentencursussen uit de 17de en 18de eeuw, een tijdsbeeld van professoren en studenten (Academische Tijdingen van de Kath. Un. van Leuven, Jg. 23, nr. 2, 30 januari 1989, blz. 6-8)*, wijst M. SMEYERS op het belang van 62 in de bibliotheek van Berne bewaarde dictaatcahiers. Voor verdere studie stelde hij met zijn medewerkers een voorlopige lijst («Werkinventaris») samen, van welk overzicht ook de abdijsbibliotheek een exemplaar bezit.

Niet minder dan 27 van de 62 handschriften ontstonden in de jaren 1614-1640 en 1751, toen religieuzen van Berne voor hun filosofische of theologische opleiding te Leuven, veelal in het Collegium Praemonstratense, verbleven. Dan zijn er 13 manuscripten uit de periode 1643-1793. Ze zijn van de hand van toenmalige of latere Bernenses, die in de pedagogieën De Valk, Het Kasteel en Het Varken aan de daar gevestigde faculteiten een artesopleiding volgden. De reeks wordt aangevuld met een paar bundels preken uit de 17de eeuw, met college-nota's van het onderwijs aan bisschoppelijke groot-seminaries (Mechelen, 1744-1745; 's-Hertogenbosch, 1839-1841) en merkwaardig en zeer belangrijk met twee codices m.b.t. het onderricht in de medicijnen te Leiden, met name bij de beroemde Herman Boerhave uit 1736-1737. (A.v.d.H.)

34. — Marc Schneiders (De Essenburgh) deed op 1 juli 1988 doctoraal examen theologie met als specialisatie liturgie aan de Katholieke Theo-

logische Universiteit Utrecht. Sinds 1 september 1988 is hij onderzoeker aan dezelfde universiteit. Hij bereidt een proefschrift voor over het kerkelijk jaar in Ierland van 600 tot 1200. Op 8 december 1988 werd hij tot priester gewijd.

Cappel (Lippstadt)

35. — Mit einer Festwoche feierte die evangelische Kirchengemeinde Lippstadt vom 31. Oktober bis zum 6. November 1988 ein Doppel-Jubiläum: Vor 850 Jahren wurde das Kloster Cappel gegründet, und vor 400 Jahren (am 3. November 1588) wurde das Kloster durch Verordnung des Landesherrn, des Grafen Simon VI. von der Lippe, in ein Evangelisches Damenstift umgewandelt. Die *Lippstädter Zeitung* Nr. 253 vom 29./30. Oktober 1988 berichtete unter dem Titel «Ursprung ist geheimnisvoll» über die Geschichte des Klosters. (L.H.)

Chotieschau (Chotěšov)

36. — Über die Zerstörung dieses Klosters durch die Hussiten berichtet die *Chronik des Laurentius von Březová (1414-1421)*, die von Josef BUJNOCH übersetzt und erklärt herausgegeben worden ist (Graz: Styria 1988). (IHP)

Clarholz (Herzebrock)

37. — Am Martinsfest, dem 11. November 1988, wurde die neugeschaffene Begegnungsstätte mit St. Martins-Kindergarten in der ehemaligen Zehntscheune des Klosters Clarholz in einem Festakt ihrer Bestimmung übergeben. Die Zehntscheune, die sich im Besitz des Fürsten von Bentheim-Tecklenburg befindet, wurde von der bürgerlichen Gemeinde Herzebrock auf 30 Jahre angepachtet und mit hohem Kostenaufwand von den Fundamenten her restauriert, wobei die alte Fachwerk-Baubsubstanz mit der neuen Innen-Nutzung in Einklang gebracht wurde. Bei der Einweihung hielt der aus Clarholz stammende Theologe Dr. Johannes Meier den Festvortrag über das bäuerliche Leben in der Herrschaft Rheda um 1800. Berichte dazu siehe in der Zeitung *Die Glocke* vom 10. August, 11. Nov. und 12./13. Nov. 1988. (L.H.)

Csorna

38. — Dr. Albin László Szalay, zur Zeit das älteste Mitglied des Prämonstratenserordens, feierte am 16. Oktober 1988 in der Abteikirche zu Csorna unter Teilnahme fast aller Csornaer Mitbrüder sein 70 jähriges Priesterjubiläum. (L.H.)

Daylesford Abbey, Paoli

39. — On Monday, January 23, 1989, the Chapter of Daylesford Canonry, under the presidency of Abbot General Marcel van de Ven, O. Praem., and Abbot Benjamin T. Mackin, O. Praem. of De Pere,

Wisconsin, elected for a term of six years the Right Reverend John M. Logan, O. Praem., as the Canonry's second Abbot. (L.V.D.)

Dielegem (Jette)

40. — Abt Giselbert De Wolf (1400-1424) nam op 28 november 1420 deel aan de vergadering van de Staten van Brabant te Brussel, zie de inventaris van A. Verkooren, vermeld *s.v. Averbode*, nr. 9879. De goederen van Dielegem te Wommel worden kort vermeld in dezelfde inventaris, nr. 10.336. (W.M.G.)

41. — Over de sekwestratie van Dielegem in 1789 vindt men een aantal gegevens in de inventaris van E. Aerts, vermeld *s.v. Averbode*, nrs. 2826 en 2852-2855. (W.M.G.)

Dielegem

42. — VANDEWIELE, L.J., *400 jaar geleden werd te Enkhuizen kanunnik Bernard Wynhouts, norbertijn en botanicus, geboren*, in *Farmaceutisch tijdschrift voor België*, 65 (1988) 97-101. Een bespreking van het uitzonderlijke herbarium dat B. Wynhouts (1588-1662) in 1633 samenstelde. Thans berust dit album met 1177 bloemen en bladeren of plantdelen in het *Herbarium universitatis Gandavensis*. (H.J.)

43. — In november 1988 kwam de abdij van Averbode in het bezit van het geschilderd portret van Philibert Van Bever (1707-1775), religieus van de abdij van Dielegem en vanaf 1745 tot aan zijn dood econoom en biechtvader van het benedictinessenklooster Klein-Bijgaarden te Sint-Pieters-Leeuw. Het schilderij is uitgevoerd met olie op doek, 100 × 90 cm, eigentijds kader, gesigneerd «HEINSIUS» en gedateerd 1768. Het werd geschilderd door J.E. Heinsius (1740-1812), een Duits portretschilder welke in die jaren in de Nederlanden verbleef (H.J.).

Dolní Kounice

44. — Im Sammelband *XVI. Mikulovské sympozium* (= Das XVI. Symposium von Nikolsburg in Mähren), Mikulov-Brno 1986, S. 181-184 publizierte Zdeněk CHAROUZ den Beitrag *Znovu k tzv. zakládaci listině kláštera dolnoukounického* (= Nochmals zu der sogenannten Gründungsurkunde des Frauenklosters in Dolní Kounice). Wilhelm von Pulin war der Gründer des Prämonstratenserinnenklosters Kounice. Charouz identifiziert den Ort Pulin mit der heutigen Gemeinde Drnholec (Durnholz, Durrenholz), in der schon im 13. Jahrhundert zwei Dörfer verschmolzen sind: der tschechische Teil Drnovice und der deutsche Teil Pulin mit der St. Martinskirche. (K.D.)

Doxan (Doksany)

45. — Über die Zerstörung dieses Klosters durch die Hussiten berichtet die *Chronik des Laurentius von Březová (1414-1421)*, die von Josef

Bujnoch übersetzt und erklärt herausgegeben worden ist (Graz: Styria 1988). (IHP)

Dünnwald

46. — Dieter LUECK, *Klostergründungen im bergischen Raum bis 1185 (1187)*, in *Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins*, 1986, 92, S. 1-17. (W.M.G.)

Floreffe

47. — MÉLARD-MARGANNE, Marc et Marie-Hélène, *À propos du séjour à Voroux-Goreux du «moine belge qui se disait roi de France» (1808-1812)*, dans *Bulletin de la société royale Le Vieux-Liège*, (1988) nr. 240, p. 375-382. Il s'agit de (Pierre) Joseph Dachet ou D'Aché, né en 1747 ou 1748, mort quelques années après 1812, ancien religieux de l'abbaye de Floreffe. Il était vraiment fou et il fut sécularisé en 1788 pour motif de santé. En automne 1988, la maison de livres anciens Noël Anselot à Redu (prov. de Luxembourg) proposa à vendre le deuxième exemplaire connu du livre de Dachet, *Tableau historique des malheurs de la substitution*, 6 vol. in-8°, Voroux-Goreux, 1809-1812 (catalogue de vente, p. 73-74). La Bibliothèque Nationale de Paris possède l'autre exemplaire. Se basant sur ce livre, N. Anselot a écrit *Le moine belge qui se disait roi de France. Mémoires insolites*, Paris, 1984. (H.J.)

Gempe (Tielt-Winge)

48. — De naam van het klooster van Gempe komt negenmaal voor in de inventaris van A. Verkooren, geciteerd s.v. *Averbode*, doch al deze verwijzingen zijn onbelangrijk en vermelden enkel dat daar in 1425 een aantal originele oorkonden werden overhandigd. (W.M.G.)

Gödöllő

49. — Astrik L. GABRIEL, *Translatio Studii. Spurious Dates of Foundation of Early Universities*, in *Fälschungen im Mittelalter, Band I, (Schriften der Monumenta Germaniae Historica, 33)*, Hannover, 1988, in-8°, S. 601-626.

Astrik L. GABRIEL, *The University of Paris and its Hungarian Students and Masters during the Reign of Louis XII and François Ier* (*Texts and Studies in the History of Medieval Education*, 17), Notre Dame/Indiana, Frankfurt am Main (University of Notre Dame — Verlag Josef Knecht), 1986, in-8°, 238 S., 16 Tafeln, DM 98. Der Band enthält auch ein Publikationsverzeichnis (150 Nrn.) von Astrik L. Gabriel für die Jahre 1934-1985 (S. 189-203). Besprechung in *Deutsches Archiv*, 1988, 44, Heft 1, S. 346. (W.M.G.)

Griffen

50. — Die Ausstellung «Hemma von Gurk» auf Schloß Straßburg in Kärnten, Österreich, im Jahr 1988 zeigt bemerkenswerte Exponate aus dem Prämonstratenserkloster Griffen: Eine Madonna mit Kind und die hl. Drei Könige als Hochreliefs in Sandstein (Kat. Nr. 3.23, 3.24), ferner die Stiftungsurkunde des Klosters Griffen vom 5. April 1236 aus dem Kopialbuch des Vicedomantes Wolfsberg (derzeit in Wien: Haus-Hof- und Staatsarchiv) (Kat. Nr. 3.20), und schließlich die Nachricht von der Gebetsverbrüderung des Stiftes mit dem Gurker Domkapitel (Kat. Nr. 8.16). Vgl. dazu den Ausstellungskatalog «Hemma von Gurk» aus dem Universitätsverlag Carinthia Klagenfurt 1988 (Seite 354, 355-357 mit 2 Abb. und 443). (IHP)

Grimbergen

51. — Cornelis de Kempeneer, abt van Grimbergen (1416-1446), kreeg op 13 augustus 1419 toelating een afwateringssysteem te bouwen naar de vijver van *Ter Tonghen* en was op 28 november 1410 aanwezig op de vergadering van de Staten van Brabant te Brussel, zie de inventaris van A. Verkooren, geciteerd s.v. *Averbode*, nrs. 9729 en 9878. (W.M.G.)

52. — Enkele raaklijnen met de geschiedenis van Grimbergen vindt men in het artikel van W.M. GRAUWEN, *Barend van Orley en de molen van Amelgem (1536)*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, 1988, LXXI, nr. 7-8-9, blz. 297-304. De lezer weze echter gewaarschuwd dat de leiding van dit tijdschrift, ondanks herhaald aandringen, het niet nodig heeft geoordeeld een drukproef aan de auteur te zenden, zodat de verantwoordelijkheid voor een aantal drukfouten en de onlogische bladschikking van de tekstuutgave bij hen berust. (W.M.G.)

53. — CROENEN, Godfried, *De familie Berthout (13de-1ste helft 14de eeuw). Het belang van familiale patronen in het proces van machtsverwerving*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1988. Fundamentele en uitgebreide genealogische studie over de — na het hertogelijke huis — machtigste oude Brabantse familie. Deze stichtte de abdij van Grimbergen en had contacten met meerdere andere norbertijnen- en norbertinessenkloosters. Na de tekst volgt een regestenlijst met 1236 oorkonden waarin leden van de familie voorkomen (H.J.).

Haarlem, Sint-Anthonis (Ned.)

54. — N. BACKMUND (†), art. *Haarlem, Sancti Antonii in Pomerio, Sint-Anthonis Boomgaard*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, fasc. 131, Parijs, 1988, kol. 1380-1381. (W.M.G.)

Hachborn (Hessen)

55. — N. BACKMUND (†), art. *Hachborn (Ss.-Jean-Baptiste, Côme et Damien)*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, fasc. 131, Paris, 1988, Sp. 1411-1412. (W.M.G.)

Hagneby

56. — N. BACKMUND (†), in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, XXIII, col. 58 (L.V.D.)

Haguenau

57. — N. BACKMUND (†) dans *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, XXIII, col. 62-65 traite de la période prémontrée de cette abbaye et donne la liste des prévôts. (L.V.D.)

Hamborn

58. — N. BACKMUND (†) dans *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, XXIII, col. 206-208. (L.V.D.)

Heilighenthal (Lüneburg)

59. — Der Heimat- und Kulturverein in D-2121 Kirchzellersen (Landkreis Lüneburg) gedachte am 26. November 1988 mit einem ökumenischen Gottesdienst in der evangelischen St. Laurentiuskirche der Tatsache, daß vor 675 Jahren der Ritter Lippold von Doren das Kloster Heilighenthal durch eine namhafte Stiftung in Kirchzellersen ins Leben gerufen hatte. Den Festvortrag bei der Jubiläumsfeier hielt Pater Dr. Ludger Horstkötter (Hamborn). Das Kloster wurde wenige Jahre nach der Gründung ins benachbarte Sibelicheborstolde verlegt, das seitdem bis heute den Namen Heilighenthal trägt (Teil der Gemeinde Südergellersen). Im Jahre 1382 erfolgte die Übersiedlung in die Stadt Lüneburg, wo sich das Kloster 1530 durch Vertrag an die Stadt auflöste. Zum Kloster Heilighenthal siehe auch *Anal. Praem.* LVI, 1980, S. 147; das dort angekündigte Urkundenbuch ist von der Lüneburger Stadtarchivarin Dr. Uta Reinhardt inzwischen erarbeitet und wartet auf die Drucklegung. Einen Kurzüberblick zum Kloster Heilighenthal bietet Uta REINHARDT und Erhard KÜHLBORN, *Historisch-Landeskundliche Exkursionskarte von Niedersachsen, Blatt Lüneburg*, Erläuterungsheft (= Veröffentlichungen des Instituts für Historische Landesforschung der Universität Göttingen 2, Teil 8), Hildesheim 1982, S. 92/93. Die einzige wissenschaftliche Monographie über das Kloster ist nach wie vor Hermann HELMS, *Das Prämonstratenserklöster Heilighenthal*, in *Archiv für Urkundenforschung* IX, 1926, S. 307-421. Die Originalurkunden aus dem damaligen Archiv des Klosters Heilighenthal befinden sich in tadellosem Erhaltungszustand im Stadtarchiv Lüneburg. (L.H.)

Heilisseem

60. — Jakob van Forvie (Forvy), abt van Heilisseem (1417-1437) komt meermaals voor in de inventaris van A. Verkooren, geciteerd s.v. *Averbode*, nrs. 9878, 9897 en 9957. (W.M.G.)

61. — Enkele brieven en een lijst van bezittingen in goud en zilver van de abdij Heilissem, opgemaakt bij gelegenheid van de sekwestratie van 1789, vindt men in de documenten beschreven in de inventaris van E. Aerts, vermeld s.v. *Averbode*, nrs. 3856-2857. (W.M.G.)

Herentals, Besloten Hof

62. — In de tentoonstellingscatalogus *Antwerps Huiszilver uit de 17de en 18de eeuw*, Antwerpen, Rubenshuis, 19 november 1988-19 januari 1989, wordt een lavabostel beschreven afkomstig uit het norbertinessenklooster Besloten Hof te Herentals dat nu bewaard wordt in de Sint-Gummaruskerk te Lier (inv. Leemans 1972, nr. 528). De zilveren kan uit 1669/1670, gemaakt door zilversmid Norbertus Lesteens werd in 1669 door proost Walter van Hilst, norbertijn van Tongerlo (1620-1679) aan het klooster geschonken. Het zilveren bekken uit 1653 werd door een onbekend meester gemaakt voor Mattheus Vander Biest, eveneens proost van Besloten Hof (1645-1667). Op het bekken is in cartouche het wapenschild van proost Vander Biest en zijn wapenleuze «*Dulciter et fortiter*» aangebracht. De beschrijving is te vinden op blz. 86 en betreft nr. 56 van de Catalogus. (L.V.D.)

Hermann Joseph

63. — In de derde uitgave van het bekende werk van Joseph BRAUN, *Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst*, Berlin, (Gebr. Mann Verlag), 1988, in-4°, kol. 326-327, vindt men een notitie over de iconografie van Herman-Jozef van Steinfeld. (W.M.G.)

Hradisko

64. — Im Sammelband *XVII. Mikulovské sympozium* (= Das XVII. Symposium von Nikolsburg in Mähren), Mikulov-Brno 1987, S. 189-198 veröffentlichte Zdeněk CHAROUZ den Artikel *Bernard Antonín Purkyně profesor na staré olomoucké univerzitě* (= B.A.P., Professor an der alten Olmützer Universität). Am 28. April 1725 in Brünn geboren, wurde Purkyně am 10. April 1743 im Prämonstratenserstift Hradisko bei Omütz eingekleidet. Am 19. April 1744 legte er die Ordensgelübde ab. Nachdem er als Priester verschiedene Ämter im Stift Hradisko bekleidet hatte, kam er 1758 als Professor und Supprior nach Griffen in Kärnten. Im Herbst 1760 kehrte er nach Hradisko zurück, und noch in demselben Jahr wurde er zum ersten nichtjesuitischen Professor der augustinischen Theologie an der Universität Olmütz berufen. Er starb am 2. Jänner 1763 im Alter von 37 Jahren. Der ausführliche Lebenslauf, erstellt aufgrund archivalischer Studien, ergänzt die bisher bekannten Daten über B. A. Purkyně, ebenso über einige andere Mitglieder dieses mährischen Zweiges des Geschlechts Purkyně. (K.D.)

Ilbenstadt

65. — Annette HANSCH-HELDMAIER, *Die romanische Bauplastik der ehemaligen Prämonstratenserklösterkirche St. Maria, St. Petrus und Paulus zu Ilbenstadt*, Abschlußarbeit zur Erlangung des Magister Artium im Fachbereich Mittlere und Neuere Kunstgeschichte der Johann Wolfgang Goethe-Universität zu Frankfurt am Main, maschinenschriftlich November 1987. In dieser von Professor Dr. Gottfried Kiesow begutachteten Arbeit geht es vor allem um die Beschreibung und Deutung der figürlichen romanische Bauplastik. (L.H.)

Jerichow

66. — Edgar STEINER, *Die Sandauer Stadtkirche St. Nikolai, ein bedeutendes Baudenkmal der Spätromanik*, in: *Zwischen Havel und Elbe*, Heimatheft des Kreises Havelberg, hrsg. vom Rat des Kreises Havelberg/DDR, 7. Jg. 1987, S. 20-25. Die Sandauer Kirche ist nach dem Vorbild der Klosterkirche Jerichow erbaut. (L.H.)

67. — Peter SCHMIDT, *Die romanische Kirche von Wust*. Acht Jahrhunderte wechselvoller Geschichte, in: *Zwischen Havel und Elbe*, Heimatheft des Kreises Havelberg, hrsg. vom Rat des Kreises Havelberg/DDR, 8. Jg. 1988, S. 6-11 und 94. Die um das Jahr 1200 erbaute Dorfkirche, etwa 10 km von Jerichow entfernt, ist in ihrem Baustil vom Jerichower Vorbild beeinflusst. (L.H.)

Knechtsteden (Dormagen)

68. — Vom 20. September bis 13. November 1988 fand im Kreismuseum zu Dormagen-Zons die Ausstellung «Der spätromanische Kreuzgang der Abtei Knechtsteden» statt. Aus diesem Anlaß erschien eine Schrift von Brigitte Kaelble; siehe dazu die Rezension in diesem Band. (L.H.)

Konradsdorf (Ortenberg)

69. — Das Prämonstratenserinnen-Kloster Konradsdorf in der Gemeinde Ortenberg im hessischen Wetteraukreis, auf halben Wege zwischen den Städten Büdingen und Nidda, gab den Namen für die Gesamtschule Konradsdorf, die im Juni 1986 die *Festschrift zum zehnjährigen Bestehen der Gesamtschule Konradsdorf* herausgab. (L.H.)

Lounovice

70. — Über die Zerstörung dieses Klosters durch die Hussiten berichtet die *Chronik des Laurentius von Březová (1414-1421)*, die von Josef BUJNOCH übersetzt und erklärt herausgegeben worden ist (Graz: Styria 1988). (IHP)

Mühlhausen (Milevsko)

71. — Über die Zerstörung dieses Klosters durch die Hussiten berichtet die *Chronik des Laurentius von Březová (1414-1421)*, die von Josef BUJNOCH übersetzt und erklärt herausgegeben worden ist (Graz: Styria 1988). (IHP)

Neureisch

72. — Hans FISCHER, *Kinderlandverschickung*, in: *Mülheim an der Ruhr. Jahrbuch '89*, hrsg. vom Verkehrsverein D-4330 Mülheim, S. 153-168. Es geht dabei um Erinnerungen von Mülheimer Jungen an ihren Aufenthalt in Neureisch 1943-1945 (mit Abbildungen); siehe dazu auch *Anal. Praem.* 56, 1980, S. 76-85. (L.H.)

Ninove

73. — De catalogus van de tentoonstelling «Zilver uit de gouden eeuw van Antwerpen», gehouden van nov. 1988 tot jan. 1989 in het Rockox-huis te Antwerpen, geeft onder nr. 63 een reliekhoorn van de H. Cornelius, gedateerd 1586, van een onbekende Antwerpse edelsmid, destijds verworven door abt Petrus Aloys en nu bewaard in de kerk van O.L. Vrouw-Hemelvaart van Ninove. (H.V.B.)

Oelinghausen (Arnsberg)

74. — Die Zeitung *Westfalenpost* brachte am 10. Mai 1988 im Arnsberger Lokalteil einen ausführlichen Bericht über die ehemaligen Orgeln der Kirche in Oelinghausen unter der Überschrift «Echte Teile einer Orgel von 1499 entdeckt». Dabei geht es um die Forschungsarbeiten von Professor Wilfried Michel, der im Schutt und im Staub auf dem Dachboden der Kirche einzelne kleine Teile alter Orgeln wiederauffinden konnte. (L.H.)

Osterhofen

75. — Am Sonntag, dem 25. September 1988, gedachte man in Osterhofen-Altenmarkt der Tatsache, daß das Stift Osterhofen vor 850 Jahren durch Bischof Otto von Bamberg gegründet beziehungsweise daß das bestehende Stift in ein Prämonstratenserstift umgewandelt worden war. Dieses Gründungsjahr jedenfalls hält die neueste Forschung für das wahrscheinlichste. Erzbischof Dr. Elmar Maria Kredel von Bamberg konzelebrierte mit Generalabt Dr. Marcel van de Ven und mehreren Mitbrüdern aus dem Prämonstratenserorden das Festhochamt, bei dem Ordensdefinitior Thomas Handgrätinger, Prior von Windberg, die Predigt hielt. Beim nachmittäglichen Festakt im Prälatensaal des ehemaligen Prämonstratenserklosters hielt Dr. Hermann Lickleder den Festvortrag «Heilsgeschichte und die Prämonstratenser von Osterhofen». Dabei ging er ausführlich auf das gewandelte Gottes- und Menschenbild zur

Zeit der Gründung des Klosters und zur Zeit der Aufhebung ein. Der festliche Tag schloß mit der Pontifikalvesper in der Basilika. — Dr. Hermann Lickleder schrieb seine Dissertation über «Das Prämonstratenserstift Osterhofen im Spätmittelalter»; sie erschien zum Jubiläum in den *Deggendorfer Geschichtsblättern*, Band 9, 1988. Siehe dazu die Rezension im vorliegenden Band. (L.H.)

Park (Heverlee)

76. — E. Van Balberghe, specialist van de handschriften van de Parkabdij, signaleerde kort in *Scriptorium*, 1988, XLII, nr. 1, blz. 121*, nr. 473, het artikel van M. SMEYERS, *Een verborgen pronkjuweel: de Romaanse bijbel uit de Parkabdij*, in *Meer Schoonheid*, 1983, XXX, blz. 99-107, ill. (W.M.G.)

77. — Gerard van Goetsenhoven, abt van Park (1414-1434), die zelf kapelaan was van de hertog van Brabant, Jan IV, verkreeg op 22 april 1416 van de hertog het privilege dat de abten van Park voor altijd de functie van aartskapelaan en biechtvader van de hertogen van Brabant zouden uitoefenen en de goddelijke diensten voor hen celebreren op de grote feesten. Dezelfde abt was op 28 november 1420 aanwezig op de vergadering van de Staten van Brabant te Brussel en vervulde, zoals de andere abten, soms ook de functie van gezant van de hertog, zie de inventaris van A. Verkooren, vermeld s.v. *Averbode*, nrs. 9336, 9878, 9897. (W.M.G.)

Park en Floreffe

78. — VERDONCK, Ann, *Floreffe en Park. De bouwevolutie van twee praemonstratenser kerken*, scriptie tot het bekomen van het diploma van architect, Hoger Sint-Lucasinstituut, Gent, 1980, 80 fol.

In het eerste deel (fol. 4-24) bespreekt de auteur de bouwevolutie van de abdijkerk van Floreffe (12de-18de eeuw), het is een kritische, overvloedig geïllustreerde samenvatting uit *Les constructions médiévales de l'ancienne abbaye de Floreffe*, (*Centre d'histoire de l'architecture et du bâtiment. Publication* nr. 2), Leuven, 1973. Het tweede deel (fol. 25-62) is een eigen studie van de verschillende bouwperiodes en transformatiewerken aan de abdijkerk van Park, vanaf het begin van de dertiende eeuw tot in de achttiende eeuw, eveneens zeer ruim geïllustreerd. Tenslotte volgt een bondige grafische vergelijking tussen beide abdijkerken (fol. 63-79) en een kort besluit. De historicus ontdekt vele tekorten in deze studie: onvolledig bronnenonderzoek, vele onnauwkeurige verwijzingen. Imponerend is echter het onderzoek te velde door de architect: alle sporen van verbouwingswerken werden zorgvuldig opgespoord en verklaard. Aldus wordt zowel voor Park als Floreffe de bouwevolutie geschetst waarbij een zelfde gebouw enkele malen totaal van uitzicht veranderde, om de wisselende mode te kunnen volgen. De vele eigen schetsen en grondplannen evenals de goed gekozen afbeeldingen

vormen onontbeerlijke illustraties voor het begrijpen van de tekst. (H.J.)

Poloniae circaria

79. — In der Handschrift Nr. 26 des Klosterarchivs Strahov (heute: Bestandteil des Staatlichen Zentralarchivs in Prag) befinden sich die Abschriften der *Acta capitulorum provincialium circariae Bohemiae* aus den Jahren 11641-1719, ein *Extractus alphabeticus capitulorum generalium et provincialium ad observandum compilatus* (vom Jahre 1719) und zufälligerweise auch die Abschrift des *Capitulum provinciale circariae Poloniae praesidente ... domino Hyacintho Hohman ... ecclesiae in Monte Sion Strahoviensis Pragae et Milovicensis abbate etc. et per Bohemiam, Moraviam, Silesiam, Austriam uti et Poloniam vicario generali ... anno domini 1685 die 18. Iulii et sequentibus celebratum* (Blatt 108^v-114^v und Blatt 117^v). Dieses polnische Provinzialkapitel fand im Kloster Chebdow statt. Das Protokoll wurde unterzeichnet bzw. besiegelt vom Generalvikar und Abt von Strahov, ebenso von Abt Theophil von Nowy Sacz, Abt Johannes Scierski von Chebdow, propst Albert Szczerski von Plock, Propst Andreas Chasnicki von Krzyzanowice, Propst Hyacinth Brieskiewicz von Zwierzyniec, Propst Joseph Nikowsky von Bytom, Prior Jakob Norbert Rychlewicz von Witow, Supprior Joseph Rorayski von Chebdow, Casimir Zochowski sacellanus von Zwierzyniec, Nicolaus Pawulkiewicz praesidens von Krzyzanowice, Wenceslaus Gabowski parochus Neobrehkensis (?), Antonius Malczewski mandatarius conventus von Chebdow, Peter Drzymiski von Witow, Adalbertus Nikowski mandatarius conventus von Nowy Sacz und von Wilhelm Slapa, Kanoniker von Strahov, der als Notarius fungierte. Generalabt Michael Colbert bestätigte die Beschlüsse dieses Provinzialkapitels am 20. Oktober 1685 (nichtbeglaubigte Abschrift auf Blatt 115^r-116^v). (K.D.)

Postel

80. — Meester Jan van Postel, bedoeld is Jan van Eyck (1413-1426), was, samen met vele abten, proosten en prioren, aanwezig te Brussel op de vergadering van de Staten van Brabant op 28 november 1420, zie de inventaris van A. Verkooren, vermeld s.v. *Averbode*, nr. 9878, blz. 165-166. Onder de geestelijken wordt hij in deze oorkonde nog op de laatste plaats genoemd. (W.M.G.)

81. — Prof. Dr. Hubert Silvestre publiceerde in *Scriptorium*, 1988, XLII, nr. 1, blz. 58*, nr. 214, een bespreking van het boek van W.M. GRAUWEN, *Het leven van heer Norbert, aartsbisshop van Maagdenburg. Vita Norberti A vertaald en van aantekeningen voorzien* (*Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium*, 15), Averbode, 1984, in-8°, XIV-117 blz. ill. (W.M.G.)

Ratzeburg

82. — Eine kurze biographische Würdigung des hl. Prämonstratensers Ludolf, Bischof von Ratzeburg (1236-1250), schrieb Henning UNVERHAU im Werk: *Neue Deutsche Biographie*, Band 15, Berlin 1987, S. 299. (I.H.P.)

Rengeval

83. — Bernard GENOT, *Jean Charton, abbé de Rangéval, esprit inventif* dans: *Actes officiels du 13me Colloque du Centre d'Etudes et Recherches Prémontrées*, Bois-Seigneur-Isaac, 1987, p. 19-62. (L.V.D.)

Reichenstein (Monschau)

84. — Josef CONRAD, *Das Venndorf Kalterherberg mit dem Kloster Reichenstein*, Aachen 1938, erschien im unveränderten Neudruck (mit einem zusätzlichen 11 seitigen Textkommentar als Anhang) im Einhard-Verlag Aachen 1988. (L.H.)

Roggenburg

85. — Die Predigten zur Einweihung der neuerbauten Klosterkirche zu Roggenburg im Jahr 1758, eine davon gehalten vom Abt Georg Lienhardt (1753-1783), erhalten in der Universitätsbibliothek Tübingen, werden neuestens vorgestellt: Peter HAWEL, *Der spätbarocke Kirchenbau und seine theologische Bedeutung*, Würzburg: Echter Verlag 1987, S. 18, 208-213. (I.H.P.)

86. — Auf Antrag der beteiligten Pfarrgemeinden errichtete das Bistum Augsburg am 20. Dezember 1988 den «Pfarrverband Roggenburg». Es handelt sich dabei um einen organisatorischen Zusammenschluß von sechs Pfarreien, die rechtlich selbständig bleiben, wobei gemeinsame Aufgaben untereinander aufgeteilt und miteinander leichter erledigt werden können. Nach der Neubesiedlung des Klosters war die Seelsorge in den Pfarreien Roggenburg (1982), Schießen (1984), Biberach (1987), Biberachzell (1988) und Oberreichenbach (1988) durch die Prämonstratenser übernommen worden. Diese Pfarreien bilden den neuen Pfarrverband zusammen mit der Pfarrei Wallenhausen-Biberberg, in der ein Weltpriester im Ruhestand lebt. (L.H.)

Rumbeck (Arnsberg)

87. — Fritz TIMMERMANN, *Das Prämonstratenserinnenkloster Rumbeck. Geistliches Leben im Wandel der Geschichte*, in: *Heimatblätter*, Zeitschrift des Arnsberger Heimatbundes e.V., Heft 9, D-5760 Arnsberg 1988, S. 53-60 (L.H.)

Schäftlarn

88. — Dieses Prämonstratenserklöster an der Isar wird in der Geschichte des Augustinerchorherrenstiftes Dietramszell im Bistum Freising oft erwähnt; in dieser Neuerscheinung werden viele Details über die Abte und das Kloster mitgeteilt. Vgl. Edgar KRAUSEN, *Das Augustinerchorherrenstift Dietramszell* (Germania Sacra, N. F. 24) Berlin 1988. Register S. 391. (I.H.P.)

St. Salvator

89. — Herbert W. WURSTER und Hans WAGENHAMMER, *St. Salvator bei Bad Griesbach im Rottal*. 24 Seiten. Peda-Kunstführer Nr. 24, Passau 1988. (L.H.)

Schlägl

90. — Ulrich G. LEINSLE, *Die theologischen Vorlesungen Franz Freislebens nach der Schlägl Handschrift Cpl. 245*. in *Schlägl intern* 15, 1989, Beiheft 1, 35 S. (L.V.D.)

Selau (Želiv)

91. — Über die Zerstörung dieses Klosters durch die Hussiten berichtet die *Chronik des Laurentius von Březová (1414-1421)*, die von Josef BUJNOCH übersetzt und erklärt herausgegeben worden ist (Graz: Styria 1988). (I.H.P.)

Stade

92. — Heinz-Joachim SCHULZE, *Die Gründung des Prämonstratenserstiftes St. Georg zu Stade, auch ein Beitrag zur Geschichte Norberts von Xanten*, in: *Bremisches Jahrbuch*, Bd. 66, 1988, S. 11-29. (L.H.)

Steinfeld

93. — Die Pfarrkirche zu Wehr bei Maria Laach in der Eifel war dem Kloster Steinfeld inkorporiert. Ebenso lag die Unterherrschaft über den Ort Wehr beim Abt von Steinfeld. Viele Angaben zur Kirche und zu den Priestern, die dort wirkten, finden sich bei Bruno ANDRE, *Das Dorf Wehr*, Band 2, im Selbstverlag des Verfassers D-5479 Wehr/Eifel. (L.H.)

Strahov/Prag

94. — Der Prämonstratenser Johann Lohel(ius), zunächst Chorherr des Stiftes Tepl, später Abt von Strahov (1586), dessen Retter und zweiter Gründer er wurde, schließlich Weihbischof (1603) und Erzbischof von Prag (1612); geboren 1549 in Eger, starb er in Prag am 2. November 1622. Eine Kurzbiographie des großen Mannes ist von Günter CHRIST

erschienen im Werk: *Neue Deutsche Biographie*, Band 15, Berlin 1987, S. 122-124. (I.H.P.)

Tepl

95. — Nach Jana Chaloupková (siehe Anal. Praem. LXIV, 1988, S. 178-179) widmete im Jahre 1979 auch Zdeněk Lobkowicz der Bibliothek des westböhmisches Stiftes Tepl seine Aufmerksamkeit. Seine maschinenschriftliche Diplomarbeit an der philosophischen Fakultät der Karls-Universität Prag, Lehrstuhl für das Büchereiwesen und die wissenschaftlichen Informationen, trägt den Titel *knihovna v Teplé jako české kulturní středisko v národnostně smíšeném prostředí* (= Die Bibliothek zu Tepl als tschechisches Kulturzentrum in der nationalgemischten Umgebung), umfaßt 95 Seiten und ist folgendermaßen gegliedert: Einleitung (S. 4-6), 1. Der Prämonstratenserorden und die Entfaltung des Stiftes Tepl (S. 7-21), 2. Die Entwicklung der Bibliothek und ihre frühere Unterbringung (S. 21-47), 3. Die Errichtung der neuen Säle und die heutige Unterbringung (S. 47-54), 4. Die Dienstleistungen in der Tepler Bibliothek (S. 55-57), 5. Die Bohemicalia-Fonds (S. 57-68), 6. Die Tepler Bibliothekare und ihre Arbeit (S. 68-79), 7. Ergebnisse (S. 80-83), Anmerkungen (S. 91-94), Verzeichnis der benutzten Archivalien (S. 95) und als Beilage die Abschrift der Urkunde des Papstes Klemens XI. an die Tepler Bibliothek (Rom, 1716 November 7).

Der 3. Abschnitt berichtet sehr ausführlich über die Bauarbeiten und die Ausstattung der Bibliothek in den Jahren 1902-1907. Im 6. Abschnitt finden wir ein Verzeichnis der Tepler Stiftsbibliothekare, insoweit sie der Verfasser aus den Quellen ermitteln konnte: Hermann Schlager 1637-?, Michael Kastl 1654-1656, Dionysius Albrecht 1705-1706, Laurentius Grindig 1711-1718, gleichzeitig sein Kollege Dominik Linxweiller 1712-1714, Christoph Schmiedl 1717-1719, Augustin Jahn 1718-1721, Valentin Hütisch 1730-1733, Adrian Fritsch 1733-1734, Raymund Otto 1734-1738, Jakob Dirnbacher 1737-1739, Christian Punzet 1775-1776, Antonin Kramářik 1789-1794, Matthias Reichl 1796-1803, Alfred Zucht 1821-1824, Emanuel Schindler 1° 1825-1827, Mauritius Rauch 1° 1827-1828, Hermann Dobner 1828-1830, Joachim Pfannerer 1829-1830, Emanuel Schindler 2° 1830-1832, Bruno Fily 1832-1842, Mauritius Rauch 2° 1842-1848, Philip Klimeš 1848-1886, Alois Wach 1887-1897, Milo Nentwich 1897-1949 (der letzte Bibliothekar des Stiftes) und sein Kollege Václav Vacek 1900-1935. Einige Bibliothekare hatten zur Hilfe ein «solatium bibliothecarii». Es waren folgende Mitbrüder: Sigismund Schedl 1718-1721, Waltmann Utschick 1721-1722, Leonhard Kugler 1740-1744, Kaspar Meinl 1741-1746, Marian Kestner 1767-1771, Lambert Hochberger 1773-?, Philipp Klimeš 1840-1848. (K.D.)

Tongerlo

96. — De overname door de abdij van Tongerlo van diverse gedeelten uit het grondbezit van de abdij van Echternach wordt behandeld in:

A.J.A. BIJSTERVELD, *Een zorgelijk bezit. De benedictijnenabdijen van Echternach en St. Truiden en het beheer van hun goederen en rechten in Oost-Brabant, 1100-1300, Noordbrabants Historisch jaarboek 6, 1989, 7-44. (L.V.D.)*

97. — In de Bibliotheca Bodmeriana te Genève bevindt zich een dertiende-eeuwse handschrift dat tot het bezit van de abdij van Tongerlo heeft behoord *Roman de Troie — Roman de Thèbes* van Benoît de Sainte-More zie: M. CAPPAERT, *De Boekenwereld*, 4, 1988, p. 174. (L.V.D.)

98. — Jan Geerts, genaamd van Zichem, abt van Tongerlo (1400-1428), kreeg op 23 januari 1420 van Jan IV, hertog van Brabant, het recht om zeven schepenen en een meier te benoemen voor de rechtspraak te Ravels en te Eel, met benoemings- en afzettingsrecht zoals hij reeds bezat te Tongerlo, Hapert (in de inventaris Happert, steeds in het Frans vertaald als Hapart) en Loon. Een geschenk van dezelfde abt aan de hertog wordt vermeld op 13 maart 1419 en hij was, samen met vele andere abten, op de vergadering van de Staten van Brabant te Brussel op 28 maart 1420. Hij komt verder tussen 1416 en 1426 meermaals voor, nl. tweemaal als testamentuitvoerder, als gezant en raadslid van twee hertogen, Anton en Jan IV, als gezant van de Staten van Brabant, enz. Zie de inventaris van A. Verkooren, vermeld s.v. *Averbode*, *Index*, s.v. Geerts. (W.M.G.)

99. — In de deelcatalogus *Schilderijen uit de 18de eeuw*, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen 1988, voorbereid door Mevr. Y. MOREL-DECKERS, worden twee door Willem Herreyns geschilderde portretten beschreven die vroeger tot het bezit van de abdij van Tongerlo behoorden en verband houden met de overname door Tongerlo van het werk der Bollandisten. Het eerste is een afbeelding van abt Godfried Hermans (Inv. nummer 1079) gemaakt in 1793 bij zijn terugkeer naar de abdij, na een jarenlange verbanning. In een tekst wordt melding gemaakt van Hermans' verdiensten voor de voortzetting van de uitgave der *Acta Sanctorum*. Het tweede portret is dat van de Bollandist Jozef Ghesquière (inv. nummer 1077) — eveneens uit 1793 — die de werkzaamheden van de norbertijnen-bollandisten in de abdij van Tongerlo leidde.

In dezelfde catalogus wordt een beschrijving gegeven van twee grote schilderstukken van de hand van Willem-Ignatius Kerrickx (1682-1745) *De instelling van het Paasfeest in Egypte* (Inv. nummer 226) en *De ouderlingen van de Apocalyps aanbidden het Lam Gods* (inv. nummer 227). Beide panelen werden geschilderd op last van abt Jozef Vander Achter en werden door het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen in bruikleen aan de abdij van Tongerlo afgestaan. Verder wordt melding gemaakt van een werk van de hand van kunstschilder Andries

Cornelis Lens (1739-1822) voorstellende *De aankondiging van de engel aan Maria* (inv. nummer 1090). Tenslotte is er nog het tafereel *Agar en Ismaël door Abraham verdreven* (inv. nummer 491) van de hand van de Aarschotse meester Pieter Jozef Verhaghen (1728-1811). Een kleur-reproductie van dit schilderij is te vinden op blz. 123. Ook deze twee laatste doeken werden geschilderd in opdracht van de abdij van Tongerlo, ze kwamen na de sluiting van de abdij in 1796 uiteindelijk in het bezit van het Antwerpse museum. (L.V.D.)

100. — De laatste overblijfselen van de pastorie op 't Goirke te Tilburg werden, in de loop der jaren, gereduceerd tot de vroegere toegangspoort van de pastorie. Dit 'pastoreel huis' werd in 1718 op enige afstand ten zuiden van de nieuwe schuurkerk van Tilburg door de abdij van Tongerlo, onder prelaat Gregorius Piëra (1695-1723), gebouwd.

Om het aandenken aan zes eeuwen (1232-1732) pastoraat door de norbertijnen van Tongerlo te bestendigen, pastoraat dat nu in Tilburg door de norbertijnen van Berne-Heeswijk verder wordt gezet, werd besloten het laatste restant van de Goirkese pastorie op te knappen. Na vier jaar moeizame inspanning kon op 14 oktober 1988 de gerestaureerde 'norbertijnenpoort' aan het gemeentebestuur van Tilburg worden overgedragen die het op de lijst van de gemeentelijke monumenten plaatste.

Bij gelegenheid van deze overdracht werd een gedenkboekje uitgegeven: J.A.J. BECX en H.F.J.M. VAN DEN EEREMBEEMT, *De «Norbertijnenpoort» te Tilburg op 't Goirke. Overblijfsel van een vroegere pastorie*, Tilburg, 1988, 56 p. Hierin geeft J.A.J. Bex een stevig onderbouwd historisch overzicht over de *Geschiedenis van een 'pastoreel huis'* (1718-1928). H.J.F.M. VAN DEN EEREMBEEMT, *De lange aanloop tot restauratie (1984-1988)* verhaalt hoe de Stichting Restauratie Norbertijnenpoort er toch noch in geslaagd is het project tot een goed einde te brengen. (L.V.D.)

101. — De werkzaamheden van schilder Goswin (Goossen) Vander Weyden in dienst van de abdij van Tongerlo werden uitvoerig beschreven in het werk G. PASSEMIER, *Goossen Vander Weyden (1465-1538/1545). Peintre de l'École anversoise*, Bruxelles, 1987, pp. 39-98. De auteur onderzoekt kritisch de aan Goossen Vander Weyden toegeschreven werken, met reproductie van alle schilderstukken. (L.V.D.)

102. — In het werk: *Maria Jaarkrans. Mariale Kunst uit Oost en West*. Tentoonstellingscatalogus Sint-Jacobskerk, Antwerpen, 1988, wordt onder n. 161, p. 132, van Rogier Vander Weydens *Pietà* (Tweede helft 15de eeuw) die in de abdij van Tongerlo wordt bewaard. Onder n. 77, de merkwaardige *Maria Boodschap* in Nottingham-trant uit dezelfde kunstverzameling. (L.V.D.)

103. — Dr. J. PEIJNENBURG, pr., *Zij maakten Brabant katholiek*, Deel 1: Van evangelisatie tot schuurwerken, s'-Hertogenbosch, 1987, 149 blz. (ISBN 90-72113-02-0). De archivaris van het bisdom 's-Hertogenbosch heeft hier een reeks artikelen gebundeld die eerder op de achterpagina van het *Bossche Bisdomsblad* verschenen. In vlotte verhalen wordt hier de geschiedenis verteld van de bisschoppen van Den Bosch, een geschiedenis waarin ook de abdijen van Tongerlo, ingelijfd in de Bossche bisschopsmensa, Berne en Postel een niet geringe rol spelen. (L.V.D.)

104. — Harry DE KINDEREN, *Uit het verleden van de Herentalse molens*, in *Historisch Jaarboek van Herentals*, II, 1987, 129-158 overloopt de geschiedenis van de molens te Herentals die, in 1479, onder abt Werner van Halleer (niet van Halle), in het bezit van de abdij van Tongerlo kwamen. Hij geeft op blz. 153-156 een overzicht van oorkonden en andere stukken die in het abdijsarchief van Tongerlo bewaard worden. (L.V.D.)

105. — Piet BAUDOUIN, Pierre COLMAN, Dorsan GOETHALS, *Edelsmeedkunst in België. Profaan zilver XVIde-XVIIde-XVIIIde eeuw*, Tielt, Lannoo, 1988, p. 29-33 geeft een beschrijving van een sierbekken dat in 1631/1632 door Loys van Nieukerke te Brugge werd vervaardigd. Dit bekken werd in 1631 door de stad Brugge aan graaf de Fuentes geschonken als «eene condigne gratuiteyt over sijne diensten en debvoiren — 1631» zoals een inschrift vermeldt. Deze veldheer was een der Spaanse legeraanvoerders die Brugge verdedigden toen op 4 juni 1631 de belegering van de stad door Frederik Hendrik van Nassau en zijn troepen werd beëindigd door het aanrukken van Spaanse versterking. Deze episode wordt in het midden van het verguld zilveren bekken weergegeven. Bemerkenwaard is de aanwezigheid in een bolle cartouche van het gegraveerde wapenschild van prelaat Augustinus Wichmans van Tongerlo. Het is nog onbekend op welke wijze dit historisch interessant bekken door prelaat Wichmans werd verworven. Werd het hem geschonken? Werd het aangekocht om het als relatiegeschenk aan een hooggeplaatste weldoener aan te bieden? (L.V.D.)

106. — W.A.M. van DONGEN, *De bibliotheek van vier Tilburgse pastoors uit de eerste helft van de zeventiende eeuw* (Een bijdrage tot de studie van het boekenbezit en boekengebruik bij de norbertijnen van de abdij Tongerlo). Doctoraalscriptie, Geschiedenis van het Nederlandse Katholicisme, o.l.v. Prof. Dr. M.G. SPIERTZ, Katholieke Universiteit Nijmegen [1988].

Analyse van het boekenbezit van vier Tilburgse pastoors uit de eerste helft van de zeventiende eeuw: Petrus van Emmerick, Adrianus Eyndhouts, Augustinus Wichmans, en Augustinus Van Dijck. De doelstelling van het onderzoek is drieledig. Centraal staat de vraag welke boeken, van welke auteurs de Tilburgse pastoors lezen en hoe hun bibliotheken kunnen worden gekarakteriseerd. Daarnaast wordt aandacht besteed

aan de ontwikkeling in hun persoonlijke of beroepsmatige belangstelling voor bepaalde literatuur en wordt gekeken naar het verband tussen hun bibliotheken onderling.

Het eerste hoofdstuk geeft een uiteenzetting van de factoren die voor een belangrijk deel de leefomstandigheden van de vier pastoors bepalen. Het tweede hoofdstuk bevat de analyse van de boekenlijsten die deze pastoors in hun inboedelinventarissen hebben opgegeven. Daarna werden in overzichtstabellen ondergebracht de aard en het aantal, de herkomst van de vermelde werken met een percentuele berekening van deze analytische gegevens. (L.V.D.)

107. — Over de vroegere hoeve van de abdij van Tongerlo, genaamd de Steerthoeve onder Overbroek, schrijft E. WOUTERS, in *Gedenkboek Overbroek. Honderd jaar parochie*, Kempisch Museum Brecht, 54^e jaargang, 1988, p. 22-23. (L.V.D.)

108. — Over de sekwestratie van Tongerlo in 1789 vindt men vrij veel gegevens, met lijsten van bezittingen, in de documenten beschreven in de inventaris van E. Aerts, zie *s.v. Averbode*, nrs. 2826 en 2843-45. (W.M.G.)

109. — CLAES, Frans, *Invloed van de abdij van Sint-Truiden in de streek van Diest*, in *Oost-Brabant*, 24 (1987) 148-161. In 1163 vertrouwde Arnold, heer van Diest, het geestelijk bestuur van de Sint-Sulpitiusparochie aldaar toe aan de norbertijnenabdij van Tongerlo, hij had dit recht geësurpeerd van de abdij van Sint-Truiden (p. 152). Tevens herinnert de auteur eraan dat de kapel van Sint-Jan de Doper te Averbode, waar omstreeks 1134 de abdij werd gesticht, voordien ook tot het bezit van Sint-Truiden behoorde (p. 160). (H.J.)

110. — E. Van Balberghe publiceerde in *Scriptorium*, 1988, XLII, nr. 1, blz. 30*, nr. 108, een bespreking van het werk van Jan CORTHOUTS, *Inventaris van de handschriften in het Abdijarchief te Tongerlo (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, 17)*, Tongerlo, 1987, in-8°, XVIII-383 blz. (W.M.G.)

Vicoigne (dep. Nord)

111. — R. AUBERT, art. *Guy de Vicogne, Wido (†1147)*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, fasc. 131, Paris, 1988, col. 1300-1301. (W.M.G.)

Wesel

112. — Frieder BOSS, *Anton von Fürstenberg*, Wesel 1988. Dieser 12 Seiten umfassende Privatdruck wurde von der Historischen Vereinigung Wesel (Erich Wolsing, Mühlenweg 104, D-4230 Wesel) herausgegeben. Es handelt sich um Anton von Fürstenberg, geboren zwischen 1470 und

1480 auf Burg Waterlappe bei Neheim-Hüsten (Stadt Arnsberg), Prämonstratenser von Cappenberg, Professor für Kirchenrecht in Kopenhagen, Propst von Börglum, Pfarrer von Wesel, begraben im Prämonstratenserinnenkloster St. Maria Magdalena in Nimwegen. Siehe auch H. VAN BAVEL in *Anal. Praem.* LVI, 1980, S. 299-301. (L.H.)

Wilten (Innsbruck)

113. — Fritz STEINEGGER, *Das Weinschankrecht (ius propinandi oder propinationis) des Stiftes Wilten in Innsbruck bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, in *Festschrift Nikolaus Grass zum 70. Geburtstag*, hg. von Kurt EBERT, Innsbruck, 1986, in-8°, S. 385-394. (W.M.G.)

Windberg (Bayern)

114. — N. BACKMUND (†), art. *Habach (S.-Ulric), Hebach*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, fasc. 131, Parijs, 1988, kol. 1383-1384. Habach was geen premonstratenzer abdij en komt dan ook niet voor in het *Monasticon Praemonstratense*. Zie verdere artikels van N. Backmund (†) in dezelfde aflevering van dit woordenboek s.v. *Haarlem en Hachborn*. (W.M.G.)

Hisce chronicis conscribendis contribuere: A.V.D.H. (A. van den Hurk, Berne); D.D.C. (D.F. De Clerck, Bois-Seigneur-Isaac); H.J. (Herman Janssens, Averbode); H.V.B. (H. van Bavel, Berne); I.H.P. (Isfrid H. Pichler, Schlägl); K.D. (Karel Dolista, Praha); L.H. (Ludger Horstkötter, Hamborn); L.V.D. (L.C. Van Dijck, Tongerlo); M.P. (Martine Plouvier, Amiens); W.M.G. (Wilfried M. Grauwen, Meise).